

ра, не передбачено. По тому к недотаткам соціального туризму слугує отнести середнє или низке качество предоставляемых услуг и узкий асортимент дополнительных услуг, что вполне объяснимо его некоммерческим характером. Негативным явлением, связанным с социальным туризмом, являются ситуации, когда дотации на туризм становились источником обогащения некоторых лиц.

Резюмируя вышесказанное, следует отметить, что предпосылками развития туризма в Гомельском регионе являются наличие привлекательных туристско-рекреационных ресурсов, благоприятствование развитию туристской отрасли в Республике Беларусь и ее регионах. Высокая чувствительность к цене туристских услуг определяет целесообразность выбора стратегии минимальных издержек в формировании туристского продукта. В развитии социального туризма Гомельской области, с учетом благоприятных и сдерживающих факторов, целесообразно дальнейшее развитие выездного туризма, обусловленное неблагоприятной экологической ситуацией, низкой конкурентоспособностью регионального турпродукта с одновременным формированием внутреннего аттрактивного турпродукта.

Список использованных источников

1. Амбер Т. Практический маркетинг / Т. Амбер ; пер. с англ. ; под общ. ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 1999. – 400 с.
2. Голубков Е. П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика / Е. П. Голубков. – М. : Финпресс, 1998. – 416 с.
3. Карчевская Е. Н. Развитие туризма в проблемном регионе : научно-методические подходы к территориальной организации и управлению / Е. Н. Карчевская. – Saarbrüchen : LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2011. – 172 с.

УДК 378:331.5

М.І. Борисенко, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Досліджуються підходи до класифікації форм та методів профорієнтаційної роботи, можливості їх застосування при роботі з різними групами клієнтів. Така інформація необхідна для вирішення проблем професійного самовизначення, професійної орієнтації, працевлаштування та вторинної зайнятості.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне самовизначення, профорієнтаційна робота, працевлаштування, зайнятість.

Исследуются подходы к классификации форм и методов профориентационной работы, возможности их использования при работе с разными группами клиентов. Такая информация необходима для решения проблем профессионального самоопределения, профессиональной ориентации, трудоустройства и вторичной занятости.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, профориентационная работа, трудоустройство, занятость.

The approaches to the classification of the forms and methods of professional work. the possibility of their use in working with various groups of clients. Such information is needed to solve the problems of professional self-determination, professional orientation, placement and secondary employment.

Key words: professional orientation, professional self-determination, vocational work, job placement, employment.

Функціонування ринку праці ґрунтується на динамічному врівноваженні попиту і пропозиції робочої сили, підтриманні її якісних характеристик на рівні вимог виробництва. Тому наявність у людини високих професійних якостей, різнобічних трудових навичок і вмінь збільшує її можливості на ринку праці як власника робочої сили, робить конкурентоспроможною та адаптивною до динамічних вимог середовища. Освіта, професійні знання відіграють значну роль у забезпеченні зайнятості і самозайнятості в

ринкових умовах, а це, в свою чергу, вимагає відповідної професійної підготовки, заснованої на науково обґрунтованій системі професійної орієнтації.

У сучасному світі найрізноманітніших професій, коли вимоги до працівників швидко змінюються і багатьом з них багато разів доводиться вирішувати проблему переходу до нової сфери діяльності, профорієнтація виступає необхідною зв'язуючою ланкою між людиною, системою професійної підготовки і професією. Коли людина потрапляє на "своє" робоче місце, то виграє і вона сама, найбільш повно реалізуючи свій особистісний потенціал, і суспільство, отримуючи від робітника максимальну віддачу. Якщо ж вибір зроблено неправильно, то для працівника це означає – невиправдані затрати сил, коштів і часу на здобуття "непідходящої" спеціальності, труднощі при працевлаштуванні і в процесі майбутньої роботи, а суспільство через такі помилки несе збитки від нераціонального використання коштів на професійне навчання, нестачі кадрів одних спеціальностей і надлишку інших.

Постійно діюча система допомоги населенню у виборі професії, одержанні спеціальності і працевлаштуванні, якою виступає профорієнтація, дозволяє найбільш повно узгодити інтереси і можливості людини з потребами суспільства. Над розробленням основних принципів функціонування системи профорієнтації, створенням нових, ефективніших методів надання кваліфікованої допомоги при самовизначенні працювали провідні закордонні і вітчизняні вчені. Серед закордонних науковців значний внесок у розвиток профорієнтації зробили Г. Мюнстерберг, Н. Гісберс, І. Мур, Ф. Парсонс, Ф. Гальтон, які займалися розробленням ідей профконсультації, А. Маслоу, автор концепції професійного розвитку індивіда, Дж. Холланд, С. Фукуяма, японський учений, автор теорії поступової підготовки школярів до свідомого професійного вибору.

Великий досвід у галузі теорії професійного самовизначення накопичений у вітчизняній психології і педагогіці. Це класичні дослідження у сфері професійної орієнтації та консультації Є.О. Клімова, А.Є. Голомшток, В.В. Назімова, Б.А. Федоришина, М.С. Пряжнікова, С.Я. Карпіловської. Дуже цінними для розвитку теорії професійного самовизначення є ідеї формування життєвої перспективи Є.І. Головахи, І.В. Козубовської. Для розвитку теорії професійного самовизначення основою послужили праці відомих вітчизняних учених, що займалися дитячою і педагогічною психологією: Л.С. Виготського, Л.І. Божович, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, Г.О. Люблінської, В.В. Сагарди. Дослідженнями форм і методів профорієнтаційної роботи та їх класифікації займалися М.С. Пряжніков, Д.Є. Мякушкін, Є.О. Шалашова, Є.Ю. Сізганова, Т.Н. Лук'яненко, Є.О. Клімов.

Загалом методи поділяються на пояснювально-ілюстративні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, демонстрація), інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, спостереження, робота з літературою), активні (ділові ігри, ігри-вправи, контекстне навчання, «мозковий штурм», тематичні дискусії, ситуативні задачі, змагання).

У сучасному науково-методичному обігу існує декілька класифікацій форм і методів профорієнтації, розроблених сучасними зарубіжними та вітчизняними дослідниками. Так, у 50-х роках ХХ ст. учений Н.М. Верзілін запропонував бінарну систему методів, яка базується на поєднанні трьох методів навчання – словесного, наочного і практичного та двох логічних шляхів пізнання – індуктивного й дедуктивного. За Н.М. Верзіліним, існує шість методів навчання: словесно-індуктивний і словесно-дедуктивний, наочно-індуктивний і наочно-дедуктивний, практично-індуктивний і практично-дедуктивний.

Вітчизняний науковець А.М. Алексюк детально обґрунтував бінарну класифікацію методів, в основі якої лежать дві ознаки: характер і рівень пізнавальної самостійності та активності учнів; джерела, з яких учні набувають знань. Класифікація визначає чотири рівні застосування методів:

1) на інформаційному (або догматичному) рівні словесна форма набуває бінарного характеру словесно-інформаційного методу;

2) на проблемному (або аналітичному) рівні словесна форма набуває бінарного характеру словесно-проблемного методу;

3) на евристичному (пошуковому) рівні словесна форма набуває бінарного характеру словесно-евристичного методу;

4) на дослідницькому рівні словесна форма набуває характеру словесно-дослідницького методу.

Одним з найбільш прийнятних підходів до вирішення завдань професійної орієнтації є класифікація методів Б.Г. Ананьєва, запропонована у 1960-х роках. З урахуванням шляхів дослідження всі методи можна розподілити на чотири основні групи: організаційні, емпіричні, методи оброблення даних, інтерпретаційні методи [1].

До організаційних методів, за Б.Г. Ананьєвим, відносяться порівняльний, лонгітюдний та комплексний. Роль цих методів є актуальною протягом всього дослідження, їх адекватність впливає на кінцеві результати (теоретичні – у вигляді концепцій, практичні – у вигляді рекомендацій щодо вдосконалення або створення нових засобів чи методів навчання, діагностики, корекції, управління). Вибір методу визначається цілями, особливостями предмета дослідження, об'єктивними умовами і можливостями його наукового вивчення. Порівняльний метод, або метод «поперечних зрізів», аналіз «вибірки» є найбільш розповсюдженим у психології і використовується для вирішення широкого спектра завдань. Більш точним для вивчення психічного розвитку (еволюція психічних та психологічних функцій, прогноз, дослідження зв'язків між фазами розвитку) вважається лонгітюдний метод. Це вид повторного дослідження, при якому проводиться тривале періодичне спостереження над одними й тими ж особами чи соціальними об'єктами. Комплексний метод не завжди відображає цілісне бачення складного об'єкта, але, безумовно, сприяє побудові розуміння досліджуваного явища. Він є найбільш адекватним у міждисциплінарних дослідженнях і пов'язаний з особливістю розподілу наукових завдань, передбачає періодичне співставлення даних та їх узагальнення.

До емпіричних способів отримання наукових фактів відносяться спостереження і самоспостереження (обсерваційні методи), експериментальні (лабораторний, природний, формуючий або психолого-педагогічний), психодіагностичні (стандартні та проєктивні методики, анкети, інтерв'ю, бесіда), аналіз процесу та продуктів діяльності (професіографія, хронометрія, оцінка продуктів праці), моделювання (математичне, кібернетичне), біографічні (аналіз фактів і подій життєвого шляху людини, документації, свідощів).

Вибір групи або окремих емпіричних методів багато в чому залежить від першочергово обраного організаційного методу. Розвиток науки і техніки значно розширює як репертуар таких методів (фотографія, відеозйомка, аудіозапис, комп'ютерна діагностика та багато іншого).

До прийомів оброблення емпіричних даних відносяться кількісний (математично-статистичний) і якісний аналіз (диференціація матеріалу за групами й типами, складання психологічної казуістики – опис типових або ексклюзивних випадків). Кількісні методи застосовуються з метою виразити у числових характеристиках різні сторони психічних явищ та зв'язку між ними. До основних методів цієї групи, які активно використовуються у психології, відносять шкалування, а також методи параметричної статистики (кореляційний, факторний, дисперсійний, кластерний, дискримінантного аналізу). Досить широкий арсенал засобів для оцінювання психологічних фактів представлений методами непараметричної статистики. Розвиток і широке впровадження комп'ютерної техніки, розроблення пакетів статистичних програм значно розширюють потенціал дослідника.

До інтерпретаційних методів відносяться генетичні та структурні методи. Генетичні методи (філогенетичний, онтогенетичний, соціогенетичний) являють собою способи дослідження зв'язків між психологічними явищами різних рівнів розвитку. Структурні методи (психографія, типологічна класифікація) націлені на вивчення взаємозв'язків між цілим і частинами: між особистістю і психічними функціями, організмом і окремими параметрами розвитку в окремі моменти життя.

За структурними компонентами форми й методи профорієнтації можна розділити на три групи:

- форми й методи ознайомчої профорієнтаційної роботи;
- форми й методи професійної орієнтації, що активізують діяльність молоді з підготовки до вибору професії;
- інноваційні методи та форми профорієнтаційної роботи.

Основними методами ознайомчої профорієнтаційної роботи є:

- урок у навчальних майстернях (на виробничих комбінатах) із повідомленням певних відомостей профорієнтаційного характеру;
- профорієнтаційний урок має виключне значення, оскільки урок є основною формою навчально-виховного процесу в школі;
- розповідь;
- пояснення використовують для повідомлення особливостей різного роду трудової діяльності; правил вибору професії;
- профорієнтаційна бесіда – найбільш поширений метод;
- наочні методи профорієнтації.

Форми та методи професійної орієнтації, що активізують діяльність молоді з підготовки до вибору професії, включають:

- індивідуальні завдання;
- професіографічні дослідження;
- вечори техніки, тижні художньої творчості;
- підготовка рефератів, альбомів, фотомонтажів про професії;
- участь молоді в роботі клубів майбутніх спеціалістів.

Упродовж останніх років накопичено великий та різноманітний соціально-педагогічний досвід щодо сприяння професійному самовизначенню молоді. Діяльність у цьому напрямку характеризується цілеспрямованістю, великою кількістю форм та методів роботи, бажанням залучити до неї зацікавлені організації та установи, охопити різні групи молоді та підлітків. В Україні більшість соціальних служб для молоді розробили та здійснюють спеціальні соціальні програми, реалізація яких сприяє не лише професійному самовизначенню, але й працевлаштуванню та зайнятості молоді. Соціальні працівники співпрацюють не лише з центрами зайнятості населення, а й з іншими установами: підприємствами, приватними структурами, навчальними закладами, громадськими організаціями тощо. Соціальними працівниками проводиться значна робота щодо професійної орієнтації молоді та її інформування про становище на ринку праці.

Досвід, набутий внаслідок багаторічної діяльності багатьох центрів, дозволяє стверджувати, що сьогодні в межах цього напрямку діяльності найбільш ефективними виявились такі форми роботи:

- надання групової профконсультаційної допомоги у формі лекцій, зустрічей із представниками різних професій, “круглих столів” із проблем профорієнтації та працевлаштування, семінарів, конференцій;

- проведення індивідуальної профконсультаційної роботи у спеціально створених консультативних пунктах – тестування, анкетування, реалізація тренінгових програм для безробітної молоді;
- проведення профдіагностичної роботи, яка значно полегшується в умовах комп'ютеризації, спрямованої на надання допомоги молодим людям при професійному самовизначенні;
- залучення підлітків і молоді до профінформаційних масових заходів – проведення днів соціального захисту молоді, днів відкритих дверей, ярмарків вакансій;
- створення та поповнення банку даних про навчальні заклади, фірми із працевлаштування, вакантні робочі місця тощо;
- організація клубних об'єднань, що сприяють формуванню у молодих людей вміння самовизначитися у виборі професії, підвищенню готовності до конкурентоспроможності молодої людини на ринку праці, оволодінню знаннями з основ психології;
- телефонне інформування, яке надає клієнтам об'єктивну інформацію стосовно наявності вакансій на ринку праці, тактики поведінки при пошуку роботи та бесіди з роботодавцями.

Аналізуючи психологічні методи дослідження, М.С. Пряжников адаптував їх до практичної роботи з професійної орієнтації і запропонував класифікацію науково-практичних методів профорієнтації, а саме: 1) методи традиційного обстеження (тести, опитувальники, анкети, апаратурні методики) та методи традиційного психолого-педагогічного впливу (лекції, тренінги, дискусії); 2) методи, що ґрунтуються на життєвому досвіді й професійній інтуїції; 3) методи активізації, стимулювання самої людини (або групи осіб), стосовно якої проводиться профорієнтаційна робота (наприклад, через ділову управлінську гру); 4) методи моделювання процесу професійного самовизначення, коли сама профорієнтаційна проблема не вирішується, але створюються умови для кращого розуміння цієї проблеми і лише намічаються шляхи її вирішення; 5) методи управління профорієнтацією, включаючи також методи контролю та відповідного заохочення [11].

Залежно від основних завдань профорієнтації можна умовно виділити чотири групи методів: інформаційно-довідкові, діагностичні (спрямовані на самопізнання особистості), методи морально-емоційної підтримки оптанта і методи прийняття рішення та побудови перспектив професійного розвитку особистості. Знання та оволодіння цими методами багато в чому забезпечують ефективність професійного самовизначення людини.

Інформаційно-довідкові, освітні методи передбачають: професіограми – короткий опис професій (проблема полягає у тому, що традиційні професіограми важко «сприймаються» багатьма школярами, тому важливо знайти більш компактні і зрозумілі форми опису професій); довідкова література (за умови достовірності такої довідкової інформації); інформаційно-пошукові системи (з метою оптимізації пошуку професій, навчальних закладів та місць роботи – ручні, електронні, комп'ютеризовані); професійна реклама та агітація (за умови достовірності, оперативності і привабливості для тих, кому ця реклама призначена); екскурсії школярів на підприємства та у навчальні заклади (за умови завчасного підбору і підготовки кваліфікованих ведучих та екскурсоводів); зустрічі школярів із фахівцями різноманітних професій (за умови спеціального відбору і психолого-педагогічної підготовки таких фахівців за професією); пізнавальні та освітні лекції про шляхи вирішення проблем самовизначення; профорієнтаційні уроки зі школярами як система занять (а не як окремі заходи); навчальні фільми та відеофільми; використання засобів масової інформації (ЗМІ) може бути достатньо ефективним, але при обов'язковому врахуванні їх специфіки (специфічних особливостей спілкування з телеаудиторією); різ-

номанітні «ярмарки професій» та їх модифікації, які вже показали свою ефективність у профорієнтаційній допомозі не тільки безробітним, але й випускникам шкіл.

Методи професійної психодіагностики: бесіди-інтерв'ю закритого типу (за чітко визначеними питаннями); відкриті бесіди-інтерв'ю (з можливістю деякого відволікання від заготовлених раніше питань; такі бесіди дають про опантанта більше інформації, ніж традиційне тестування); опитувальники професійної мотивації (фахівці вважають, що для опантантів, які обирають масові професії, тобто придатні для більшості, це важливіша діагностика, ніж визначення здібностей до професії); опитувальники професійних здібностей – їх потрібно застосовувати надзвичайно вибірково; для їх використання та інтерпретації результатів потрібна особлива підготовка психолога; ці опитувальники виправдовують себе стосовно професій з особливими умовами праці; для більшості ж професій профпридатність формується під час самої трудової діяльності; «особистісні» опитувальники. Потрібна особлива підготовка психолога-профорієнтатора для їх використання – розуміння сенсу й обмежень застосування такого типу опитувальників; справжній особистісний тест – це вчинок людини у значимі моменти життя та у звичайних життєвих ситуаціях. Таким чином, тест на «особистісність» – це, з одного боку, вчинок глобального масштабу, а з іншого – це прояв своєї моральної позиції у життєвих «дрібницях», тобто дуже складно оцінити особистість у звичайному режимі життя; проєктивні особистісні тести (потрібна особлива підготовка й стажування для їх використання); методи спостереження – це один із основних науково-практичних методів роботи психолога (за умови володіння цим методом, тобто виділення чіткого об'єкта і параметрів спостереження, способів спостереження та фіксації результатів, способів інтерпретації результатів); збирання опосередкованої інформації про опантанта від знайомих, родичів, друзів, педагогів та інших фахівців (за умови тактовності та етичної коректності такого опитування, коли отримання опосередкованої інформації не ставить знайомих та друзів опантанта у незручне становище); психофізіологічні обстеження (у широкій практиці вони мають сенс для професій, пов'язаних з особливими умовами праці, а у спеціальних дослідженнях можуть бути використані для самих різноманітних видів трудової діяльності); «професійні проби» у спеціально організованому навчальному процесі типу «F-тесту» японського професора С. Фукуями [12]. Вони зазвичай вимагають дуже великих матеріальних затрат (створення майстерень, забезпечення «зацікавленості» фірм та організацій) і, на жаль, не дуже підходять до наших умов; використання різноманітних ігрових та тренінгових ситуацій, де моделюються різноманітні аспекти професійної діяльності (наприклад, особливості спілкування, морального вибору). Це дозволяє будувати прогнози відносно майбутньої професійної поведінки учасників цих процедур; дослідження і спостереження за працівником безпосередньо у трудовій діяльності (наприклад, коли людину беруть на роботу з випробувальним терміном); використання для дослідження працівника різноманітних тренажерів, де не тільки відпрацьовуються трудові навички, а й вивчається та прогнозується сама готовність засвоювати нові професійні дії.

Методи морально-емоційної підтримки опантантів: групи спілкування (у профорієнтації частіше використовуються для створення сприятливої атмосфери взаємодії). Своєрідною формою розвитку подібних груп стосовно профорієнтаційної проблематики стали «клуби тих, хто шукає роботу» та їх можливі модифікації, де у сприятливій психологічній атмосфері вдається більш ефективно розглядати і власне профорієнтаційні питання; тренінги спілкування (інколи дозволяють опантантам засвоїти деякі комунікативні навички поведінки під час прийому на роботу, на екзаменах та у різних ділових контактах); складні методи індивідуальної та групової психотерапії (гештальтгрупи, лого-терапія.). Інколи вони допомагають опантанту краще усвідомити сенс діяльності, що оби-

рається або сенс самого процесу самостійного вирішення проблем, пов'язаних із самовизначенням; ці методи вимагають особливої підготовки психолога; публічні виступи, які можуть сформувавши серйозну мотиваційну основу самовизначення у деяких людей; профорієнтаційні та профконсультаційні активізуючі методи (ігри) з елементами психотренінгу; різноманітні позитивні (успішні) приклади самовизначення, на які може посилатися психолог з метою підвищення впевненості оптанта у принциповій можливості вирішення власних проблем.

Методи надання допомоги у конкретному виборі та прийнятті рішення: побудова «ланцюга» основних ходів (послідовних дій), які забезпечують реалізацію намічених цілей і перспектив, дозволяють наглядно (на папері) уявити оптанту і психологу можливі життєві перспективи (траєкторії) самовизначення; побудова системи різноманітних варіантів дій оптанта (у вигляді своєрідних «дерев» та «гілок»), які ведуть до визначення мети, дозволяють виділити найбільш оптимальні варіанти професійних перспектив (траєкторій); використання різноманітних схем альтернативного вибору із наявних варіантів вибору професії, навчального закладу або спеціальності у конкретному закладі (зазвичай використовуються на заключних етапах профорієнтації).

Така класифікація методів вважається загальною, оскільки відповідає завданням професійної орієнтації і включає в себе частково методи роботи інших складових (напрямків) системи профорієнтаційної роботи.

Висновки. Аналіз поданих класифікацій форм та методів профорієнтаційної роботи говорить про все більший інтерес до проблем профорієнтації, з одного боку, але, з другого боку, виявляє відсутність нових форм та методів, які б могли задовольнити вимоги сучасної практики. Класифікація форм та методів профорієнтаційної роботи повинна відповідати певним вимогам, а саме: критерії класифікації повинні точно відповідати меті класифікації та вимогам наочності, повинні бути зручні в користуванні. В основі класифікації лежать ознаки, за якими порівнюються форми та методи профорієнтаційної роботи. Таким чином, ефективність форм і методів професійної орієнтації залежить від умов їх застосування. Більш ефективними є ті форми та методи, які створюють умови для активного сприйняття, практичного засвоєння та емоційного сприймання різного роду інформації (клубні об'єднання, відеолекції, масові заходи тощо). Недоліком таких методів профорієнтаційної роботи можна вважати їх довготривалість.

Класифікація форм та методів профорієнтаційної роботи постійно змінюється та доповнюється. Так, нині з'явилися такі інноваційні форми профорієнтаційної роботи:

- виїзні консультування сільської молоді з питань професійного самовизначення та працевлаштування. Роботі з цією категорією молоді досі не приділялось належної уваги. Така робота проводиться спільно з медиками, юристами, працівниками центрів зайнятості населення. Особливу увагу на цьому акцентують, наприклад, працівники райміських центрів ССМ, організовуючи широке інформування сільської молоді про наявність робочих місць у різних регіонах України;

- місячник із профорієнтації “Вибери свою професію”. Ця комплексна форма ґрунтується на досвіді попередніх років організації різноманітних заходів щодо профорієнтації молоді: “Ярмарок професій”, профорієнтаційні та економічні ігри, лекції з питань економіки та підприємництва, інформування молоді з цих питань. Профорієнтаційна форма роботи дає можливість різним соціальним установам скоординувати свої дії;

- патронаж окремих категорій молоді, зокрема, неповнолітніх та молодих людей, які повернулись із місць позбавлення волі. Питома вага всіх можливих форм роботи соціальних педагогів з такою молоддю припадає саме на надання їй допомоги у плані соціальної адаптації, профорієнтації та працевлаштування;

– форми працевлаштування та профорієнтаційної роботи для молоді з особливими потребами. В цьому плані можуть бути доречними трьохмісячні курси здобуття професії для інвалідів, що конкретно допомагає найбільш соціально незахищеній категорії молоді. Варте уваги бронювання робочих місць для неповнолітніх із числа дітей-сиріт та молоді пільгового контингенту;

– збори-семінари керівників регіональних підприємств, господарств і фірм із питань працевлаштування учнів та проходження практики студентів у літній період.

Список використаних джерел

1. *Ананьев Б. Г.* Избранные психологические труды в 2 т. / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 280 с.
2. *Балацька Н. І.* Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії : дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук / Н. І. Балацька. – К., 2004. – 133 с.
3. *Барановский А. Б.* Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации : учебно-методическое пособие / А. Б. Барановский, Г. М. Потапенко, Г. В. Щекин. – К., 1991.
4. *Головаха Е. М.* Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. М. Головаха. – К. : Наукова думка, 1988. – 144 с.
5. *Захаров Н. Н.* Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров. – М. : Просвещение, 1988.
6. *Захаров Н. Н.* Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров, В. Д. Симоненко. – М. : Просвещение, 1989.
7. *Калугин Н. И.* Профессиональная ориентация учащихся / Н. И. Калугин, А. Д. Сазонов, В. Д. Симоненко. – М. : Просвещение, 1983.
8. *Климов Е. А.* Как выбирать профессию / Е. А. Климов. – М. : Просвещение, 1990. – 160 с.
9. *Мельник О. В.* Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання / О. В. Мельник. – К., 2008. – 54 с.
10. *Професійна орієнтація молоді.* Випуск 1. – Тернопіль, 1995.
11. *Пряжников Н. С.* Теория и практика профессионального самоопределения : учебное пособие / Н. С. Пряжников. – М. : МГППИ, 1999. – 97 с.
12. *Фукуяма С.* Теоретические основы профессиональной ориентации / С. Фукуяма. – М. : МГУ, 1989. – 108 с.

УДК 364-786-053.2

Л.І. Корольова, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м.Чернігів, Україна

Г.І. Маюренко, завідувач відділення соціальної реабілітації, практичний психолог вищої категорії

Обласний Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлені теоретичні питання організації соціальної реабілітації та ефективність надання реабілітаційної допомоги дітям з функціональними обмеженнями в закладах міста Чернігова.

Ключові слова: соціальна реабілітація, дитина-інвалід, адаптація, суспільна інтеграція.

В статье освещены теоретические вопросы организации социальной реабилитации и эффективность оказания реабилитационной помощи детям с функциональными ограничениями в учреждениях города Чернигова.

Ключевые слова: социальная реабилитация, ребёнок-инвалид, адаптация, общественная интеграция.

Theoretical issuer of social rehabilitation organization and effectiveness of rehabilitation of children with functional disabilities in Chernihiv establishments are illustrated in the article.

Key words: social rehabilitation, disabled child, adaptation, social integration.